

EL CAS DE LA DESAPARICIÓ DELS MARGES

Ferran Colombo
Araceli Vilarrasa

Projecte educatiu de la
FUNDACIÓ

el solà la Fatarella

QUADERN DE PROFESSORAT LES ACTIVITATS

Autors del treball: Ferran Colombo i Araceli Vilarrasa

Autors de les fotos: Ferran Colombo, Araceli Vilarrasa i Xavier Rebés

Col·laboradors: David Blanch, Gatano Blanch, Xavier Rebés,
Fina Font, Josep Maria Font i Neus Borrell

Edició: Fundació el Solà

Maquetació i impressió: Gràfiques del Matarranya. Calaceit

FUNDACIÓ
el solà

DESENVOLUPAMENT DIDÀCTIC DE LA UNITAT

Us presentem, per començar, una síntesi de les activitats que comporta el desenvolupament de la unitat, ordenades per fases i indicant el temps i el lloc de realització.

Fase Recerca	Activitat	Temps	Lloc
Inicial	1. A la Fatarella tenen un problema	2 h	Aula Aula d'informàtica
	2. Organitzem la nostra investigació	2 h	Aula
Desenvolupament	3. L'itinerari	Tot el dia De les 10 a les 17 hores	La Fatarella
Síntesi	4. Fem els informes del treball de camp	1 h	Aula
	5. Resolem el problema de la Fatarella	1 h	Aula
	6. Arribem a una conclusió	1 h	Aula
	7. Escrivim a l'Ajuntament de la Fatarella	1 h	Aula
	8. Avaluació	30 min	Aula o a casa

Activitats de la fase inicial. A l'aula

ACTIVITAT 1. A LA FATARELLA TENEN UN PROBLEMA

Funció didàctica	Plantejament del problema
Descripció	<p>A partir d'un element desencadenant, que pot set una carta de la Fundació el Solà que arriba a l'escola, es planteja un fet preocupant. A la Fundació el Solà de la Fatarella han detectat que els marges que caracteritzen el paisatge de la comarca estan desapareixent. Demanen la col·laboració de la classe per investigar què està passant.</p> <p>En cas que acceptés l'encàrrec d'investigar aquest fet, la classe hauria d'anar a la Fatarella a recollir dades per a l'estudi i investigar sobre el terreny. Les conclusions del treball s'hauran de fer arribar a la Fundació i es presentaran a l'Ajuntament de la Fatarella.</p> <p>S'organitza un treball per equips per saber més coses del problema abans de decidir si s'accepta l'encàrrec.</p> <p>En grups de 3 o 4, els alumnes busquen a Internet:</p> <p>Grup 1. On és la Fatarella?</p> <p>Grup 2. Què és un marge?</p> <p>Grup 3 Com s'arriba a la Fatarella?</p> <p>Grup 4 Què és la Fundació el Solà?</p> <p>Grup 5 D'on ve el nom de la Fatarella?</p> <p>Grup 6 Quines són les activitats econòmiques més importants?</p> <p>Grup 7. Població, costums i història</p> <p>Grup 8. Què són les construccions de pedra en sec?</p> <p>Posada en comú: cada grup exposa a la classe el resultat de la seva recerca a Internet.</p> <p>Decisió d'acceptació de l'encàrrec, que es pot formalitzar enviant una carta a la Fundació el Solà.</p>
Temps:	2 hores de classe.

Carta des de la Fundació el Solà

La Fatarella, hivern de 2007

Benvolguts nois i noies de l'escola,

Ens han comentat que formeu un grup-classe molt espavilat i amb ganes de treballar i d'aprendre moltes coses de la vida de la pagesia. Per això us volem explicar què ens passa i us demanem la vostra col·laboració per trobar-hi una solució.

El terme de la Fatarella està format per costes que fan de mal caminar i de mal treballar. El paisatge, que té un aspecte especial, es caracteritza per fileres de marges que formen terrasses on es conreen oliveres, ametllers i vinyes. És un paisatge molt bonic, amb els camps que formen graons als vessants dels barrancs. L'hauríeu de veure a la primavera, amb la vegetació tota florida!

Doncs bé, darrerament ens hem adonat que els marges estan desapareixent i no sabem què hem de fer. En molts indrets hi ha marges que comencen a caure, mentre que en altres llocs ja no en queda ni rastre. I els camps de conreu també comencen a desaparèixer...

A nosaltres ens agradaria que vinguéssiu a la Fatarella per fer-ne un estudi i saber què passa i sobretot per què passa. I així podríem pensar en alguna manera de posar-hi remei. Us sembla que ens podríeu ajudar?

Xavier Rebés
President de la Fundació el Solà
La Fatarella (la Terra Alta)

ACTIVITAT 2. ORGANITZEM LA NOSTRA INVESTIGACIÓ

Funció didàctica

Mobilització d'idees prèvies i elaboració d'hipòtesis

Descripció

1. Què sabem i què volem saber

A partir del que ja sabem, organitzem el treball per poder respondre a la pregunta central de la investigació:

Per què desapareixen els marges i quines conseqüències té aquest fet?

Els alumnes plantegen quines coses caldria investigar i el mestre les va ordenant i completant fins que surti una llista de preguntes que pot ser si fa o no fa com aquesta:

2. Fem la llista de preguntes interessants sobre «El cas de la desaparició dels marges»:

Què és un marge?

Com és que al terme de la Fatarella n'hi ha tants?

Quins altres tipus de construcció hi ha?

De quines pedres estan fets els marges i les altres construccions?

Són totes igual?

Com estan construïts?

Qui els va construir?

Per què els van construir?

Per què servien?

Per què serveixen ara?

Què pot passar si es fan malbé?

Com s'haurien de conservar?

Per què van desapareixent els marges?

3. Organitzem la feina. Com ho investigarem?

Anem a la Fatarella a buscar més informació per poder respondre totes aquestes preguntes. Per organitzar millor la feina agrupem les preguntes en temes d'investigació. Farem un treball de camp una expedició científica i en cada punt de l'itinerari recollirem informació per respondre un dels temes plantejats.

Organitzem els alumnes en grups de treball. Cada grup de treball és responsable d'un tema d'investigació. Les feines dels grups de treball són:

Estudiar la documentació prèvia.

Dirigir el treball de camp de tot el grup al seu punt d'investigació

- Recollir sistemàticament la informació produïda per tots els alumnes.
- Sintetitzar la informació, elaborar-la i comunicar-la al grup.

Temes d'investigació

Grups de treball:

1. Els geòlegs
2. Els geògrafs
3. Els botànics
4. Els agrònoms
5. Els arquitectes
6. Els antropòlegs

4. Estudiem la documentació

Repartim a cada grup el seu quadern de recerca, que els ha d'ajudar a fer-se experts en la seva matèria. Repartim també a tots els alumnes el quadern de treball de la sortida, perquè tots sàpiguen bé què hauran de fer durant l'itinerari, quins instruments hauran d'utilitzar i quins treballs hauran de produir.

Cada grup d'experts prepararà el treball, si convé amb l'ajuda del mestre, per tal que a l'hora de treballar al camp l'entenguin molt bé i siguin capaços d'orientar els companys dels altres grups. En aquest aspecte serà molt important assegurar-nos que abans de sortir tenen tot el material i saben com utilitzar-lo.

Temps

2 hores

Els grups	Les preguntes	El lloc de recerca
Els geògrafs	<ol style="list-style-type: none">1. Com estan disposats els marges, tallant la vall o seguint les corbes de nivell?2. Com serien els vessants de les muntanyes en estat natural? Quin pendent tindrien? Quins efectes té el pendent sobre l'erosió del sòl?3. En quins vessants estan situats els marges, a l'obaga o a la solana?4. En quins vessants estan situades les cabanes, a l'obaga o a la solana?	Carretera Ascó-Fatarella Barranc de Rams
Els geòlegs	<ol style="list-style-type: none">1. Quin tipus de roca hi ha al paisatge de la Fatarella?2. Com estan posades les capes de roques naturals els estrats a la muntanya?3. Com es combina a la natura la roca dura amb la roca tova (terrera)?4. Com són els gruixos d'aquests estrats?	Barranc de Rams
Els agrònoms	<ol style="list-style-type: none">1. Com estan disposats els camps? Quina forma tenen?2. Com actuen els marges per protegir els sòls de l'erosió?3. Quins conreus hi ha?4. Tots els camps estan conreats?5. És agricultura de secà o de regadiu?	Les Marjades
Els botànics	<ol style="list-style-type: none">1. Com era el bosc original al paisatge de la Fatarella?2. Com és avui la vegetació que hi ha a les feixes abandonades?3. Actualment, l'extensió del bosc i la garriga s'ei-xampla o es redueix?	Barranc de Rams
Els antropòlegs	<ol style="list-style-type: none">1. Per què servien les cabanes, els perxes i els marges?2. Quines feines s'havien de fer al camp?3. Quina vida s'hi feia? Quins costums tenia la gent de pagès?	Cabana de Cacano
Els arquitectes	<ol style="list-style-type: none">1. Com es construeix un marge?2. Quanta feina costa fer un marge?3. Qui els ha construït?4. Per què cauen? Com s'arreglen?	Els Canyerets

Activitats de la fase de desenvolupament.

La sortida

ACTIVITAT 3: L'ITINERARI

Funció didàctica	Ampliar la informació Obtenir dades a partir del treball de camp
Descripció	Itinerari: L'itinerari de l'excursió consta de 6 parades. A cada parada hi ha previst el treball de recerca conduït per un dels grups d'especialistes. Arribem a la Fatarella des de les Camposines.
PARADA 1 Una vista general del poble i del paisatge Temps: 30 min	Emplaçament: Cartell de pedra «LA FATARELLA» situat a la carretera de les Camposines (Carretera TV-7331), uns 1.300 m abans d'arribar al poble. Condicions per aparcar: L'autocar pot aparcar còmodament entrant a l'esplanada davant del cementiri i el grup pot baixar amb tota seguretat. Lloc on situar-se: Pugem al camp que hi ha a l'esquerra, on podem situar-nos davant d'un gran pi i des d'allà, mirant en direcció nord i nord-est, veurem un bon panorama general del poble i el seu terme. Qui condueix el treball: El mestre. Treball: En aquest punt, el mestre pot repassar el plantejament del tema, la feina que venim a fer, i dirigir el treball d'observació del paisatge.
Trajecte Temps: 10 min	Agafem la carretera Ascó-la Fatarella (T733). Passem la cruïlla de la carretera que ve de Riba-roja i 700 metres més endavant entrem per un camí a la dreta.

<p>PARADA 2</p> <p>El paisatge natural</p> <p>Temps: 1 hora 30 min</p>	<p>Emplaçament: Som a la zona del barranc de Rams.</p> <p>Condicions per aparcar: L'autocar pot entrar en una petita esplanada de terra on podrà girar per tornar a sortir per la mateixa carretera, en sentit contrari al d'arribada. El grup pot baixar amb tota seguretat.</p> <p>Lloc on situar-se:</p> <p><i>Punt d'observació per a l'estudi de l'aflorament:</i> Caminem 50 metres per vorejar l'aflorament i trobar el mateix punt de vista de la fotografia que tenen els alumnes al material del grup.</p> <p><i>Punt d'observació per a l'estudi de la vegetació dels vessants:</i> Tornem on ens ha deixat l'autocar i observem el vessant que tenim al davant, mirant en sentit sud-oest (SO).</p> <p>Qui condueix el treball: Els geòlegs i els botànics.</p> <p>Treball:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. La geologia: estudi de l'aflorament. 2. La vegetació: observació del bosc.
---	---

<p>Trajecte</p> <p>Temps:</p> <p>10 min en autocar</p> <p>30 min a peu</p>	<p>Amb l'autocar tornem a la cruïlla de la carretera de Riba-roja. A mà dreta hi ha un entrant on l'autocar pot aparcar i el grup pot baixar amb seguretat.</p> <p>Deixem l'autocar fins a la tarda.</p> <p>Amb el grup cal travessar la carretera aquest és l'únic punt de l'itinerari on cal fer una atenció especial a la seguretat i agafar el camí senyalitzat RTO4 a la Fatarella pel camí de la Serra (mirador).</p> <p>Caminem 1.200 metres a peu seguint sempre les indicacions de l'RTO4.</p>
--	---

<p>PARADA 3</p> <p>Les Marjades: el paisatge agrari</p> <p>Temps: 45 min</p>	<p>Lloc on situar-se: A 1.200 m d'iniciat el trajecte a peu trobem un encreuament de camins. Seguim pel camí de l'esquerra segons indica el rètol de l'RTO4. Uns 50 m més endavant, entrant una mica als camps d'ametllers que tenim a mà esquerra, tenim el nostre punt d'observació, on hi ha una bona vista de les Marjades.</p> <p>Qui condueix el treball: Els geògrafs i els agrònoms.</p> <p>Treball:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Orientació 2. Paisatge natural i paisatge humanitzat 3. Els camps i els conreus
---	--

<p>DINAR</p> <p>Temps: 1 hora</p> <p>Trajecte</p> <p>Temps: 10 min a peu</p>	<p>A la mateixa zona podem buscar un lloc agradable per dinar i descansar una mica.</p> <p>Seguim endavant, sempre per l'RTO4. Un cop haguem caminat 600 m veurem que a mà esquerra hi ha una furgoneta abandonada. Anem cap allà vorejant un camp d'ametllers a l'esquerra i un camp d'oliveres i fruiters a la dreta.</p>
--	---

PARADA 4
La cabana de Cacano: la vida al camp
Temps: 45 min

Lloc on situar-se: Avancem pel conjunt d'edificacions de pedra en sec fins a situar el grup assegut en renglera al camp que queda per sota de la cabana, mirant cap a la cabana de Cacano.
Qui condueix el treball: Els antropòlegs.
Treball: Com era la vida al camp.

Trajecte
Temps 15 min a peu

Seguim endavant per l'RTO4. Al cap de 300 m trobem una cruïlla i, abandonant per primera vegada l'RTO4, agafem el camí de la dreta que passa pel costat d'un maset. Avancem 500 m més i després d'un revolt a la dreta veurem un turó amb una torre metàl·lica que suporta un anemòmetre. En aquest punt agafem un trencall a l'esquerra i arribem als Canyerets.

PARADA 5
Els Canyerets: les construccions
Final i síntesi
Temps: 30 min

Lloc on situar-se:
Per a la identificació dels tipus de construccions: Davant de la cabana principal.
Per a l'explicació sobre la construcció amb pedra en sec: Davant de la cabana en construcció.
Per a la síntesi final del mestre: Asseguts mirant a la vall.
Qui condueix el treball: Els arquitectes i el mestre.
Treball:

1. Identificar diferents tipus de construccions.
2. Com es construïen els marges i les cabanes.
3. Una mirada a la vall. Què hem fet avui i què ens queda per fer?

En aquest punt 3, el mestre clou l'activitat, fa la síntesi i planteja el treball que haurem de fer a l'escola.

Mirant la vall que tenim en direcció sud-est (SE) veiem un bon paisatge de síntesi on es poden repassar els conceptes i les idees més importants que hem anat veient al llarg del dia: veiem feixes abandonades, marges esportellats i un important avenç del bosc.

Tenim informació, però encara no sabem:

- Per què passa (explicació)
- Quines conseqüències té (valoració)
- Com ens hauríem de comportar, què hauríem de fer (servei)

Tot això ho haurem de treballar a l'escola.

Trajecte
Temps: 15 min a peu

Seguim el camí 700 m endavant, fins arribar a la carretera on ens pot esperar l'autocar. L'encreuament del camí és a 400 m del cementiri en direcció a les Camposines.
Podem seguir amb l'autocar fins al camp de futbol de la Fatarella.

PARADA 6
Camp de futbol
Temps: 25 min

Condicions per aparcar: Molt bones.
Podem fer una estona de joc alhora que veurem una impressionant construcció moderna feta amb pedra en sec.

Programació de la sortida des de les escoles de la comarca

Hora	Què fem	On som	Temps
10	Parada 1	Cartell «La Fatarella»	30 min
10.30	Trajecte		10 min
10.40	Parada 2	Barranc de Pam	1 h 30 min
12.10	Trajecte		40 min
12.50	Parada 3	Les Marjades	45 min
13.30	Dinar		1 h
14.30	Trajecte		10 min
14.40	Parada 4	La cabana de Cacano	45 min
15.25	Trajecte		15 min
15.40	Parada 5	Els Canyerets	30 min
16.20	Trajecte		15 min
16.35	Parada 6	Camp de futbol	25 min
17	Final de l'activitat		

Si l'escola és de molt lluny, convindria plantejar l'activitat com una sortida de dos dies.

Activitats de la fase de síntesi. A l'aula

ACTIVITAT 4 . FEM ELS INFORMES DEL TREBALL DE CAMP

Funció didàctica	Elaborar i sistematitzar la informació obtinguda durant la sortida a la Fatarella
Descripció	Per grups d'experts, cada grup elaborarà un informe que doni resposta a les seves preguntes de recerca (Vegeu matriu de recerca)
Temps	1 hora

ACTIVITAT 5. RESOLEM EL PROBLEMA DE LA FATARELLA

Funció didàctica	Elaborar conclusions
Descripció	<p>Organitzem la classe en grups interdisciplinaris. Per tant, cada grup estarà format per un geòleg, un geògraf, un botànic, un agrònom, un arquitecte i un antropòleg. Cadascú serà responsable d'aportar al grup el seu coneixement i el seu punt de vista, utilitzant les informacions recollides als informes.</p> <p>Cada grup ha d'elaborar un text que respongui a la pregunta principal de la recerca:</p> <p>Per què desapareixen els marges i quines conseqüències té aquest fet?</p> <p>El text haurà de seguir l'esquema següent:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Què passa?2. Per què passa?3. Quines conseqüències té?4. Què es podria fer per evitar-ho?
Temps	1 h

ACTIVITAT 6. ARRIBEM A UNA CONCLUSIÓ

Funció didàctica	Consideració crítica dels resultats
Descripció	<p>Fem una posada en comú dels diferents equips i comparem els resultats obtinguts.</p> <p>El mestre o algun encarregat anirà elaborant un text col·lectiu en què recollirà el millor de cada grup, de manera que el resultat final sigui el més complet possible.</p> <p>Es posarà una atenció especial a recollir les diferents propostes i alternatives per donar solució al problema.</p> <p>Serà bo que el mestre conegui que les respostes que donen els experts a aquest problema van en dues línies</p> <ol style="list-style-type: none">1. Trobar conreus substitutius que revitalitzin l'activitat agrària a la comarca.2. Procurar que les institucions públiques inverteixin en la conservació del paisatge. Per exemple, actualment les subvencions agràries que dóna la Comunitat Europea estan en funció de la producció, cosa que és molt incoherent amb el fet que la comunitat té excedents de producció. Molta gent comença a pensar que aquestes subvencions s'haurien de donar al pagesos per habitar les zones rurals i incloure en les seves feines el fet de conservar els paisatges.3. Sensibilitzar la població perquè contribueixi a la conservació i el manteniment del paisatge i de tots els seus elements.
Temps	1 hora

ACTIVITAT 7. ESCRIVIM A L'AJUNTAMENT DE LA FATARELLA

Funció didàctica	Comunicació i aplicació dels coneixements obtinguts
Descripció	<p>A partir del text col·lectiu, un petit grup s'encarregarà de redactar un informe per enviar-lo a l'Ajuntament de la Fatarella, uns altres escriuran una carta de resposta a l'alcalde i la resta relligaran tots els informes elaborats per adjuntar-los com a annexos.</p> <p>Un cop tinguem el material, l'enviarem a la Fatarella per correu i esperarem la resposta.</p>
Temps	1 h

ACTIVITAT 8. AVALUACIÓ

Funció didàctica	Aplicar els coneixements obtinguts
Descripció	A partir d'una col·lecció d'etiquetes amb els principals elements que hem posat en joc per resoldre el problema dels marges, construirem individualment un model explicatiu que relacioni uns elements amb uns altres.
Temps	30 min

